

DUPKA GYÖRGY

„ÉN ISTENEM, A KERESZTET VÁLLAINKRÓL VEDD LE!”

TRAGIKUS SORSÚ KÁRPÁTALJAI GULAG-ELÍTÉLTEK,
MÁRTÍROK PANTEONJA (ADATTÁRA), 1944–1970

XVI. rész

„Igazán csak azok halnak meg, akiket elfelednek.”

18. AZ 1956-OS MAGYAR FORRADALOM ESZMÉIT VAL- LÓ PATRIÓTÁK MEGHURCOLÁSA, REHABILITÁLÁSA

18.1. A „FÉKEZHETETLEN” POLITIKAI REHABILITÁCIÓ FOLYAMATA

A Kárpátaljai Területi Tanács által létrehozott Rehabilitációs Bizottságban 1991–1993 között került sor többek között az '56-os magyar forradalommal és felkeléssel szimpatizáló, röplap- és plakáterjesztésért felelősségre vont és elítélt magyar és más nemzetiségű személyek ügyének bírósági, ügyészségi felülvizsgálatára. A fékező bolsevista erőket leküzdvé, képviselői közbenjárásunkra az 1956-os magyarországi forradalom utáni megmozdulások közel ötven elítélt kárpátaljai résztvevőjének büntetését sikerült az igazságszolgáltatással érvényteleníttetni.

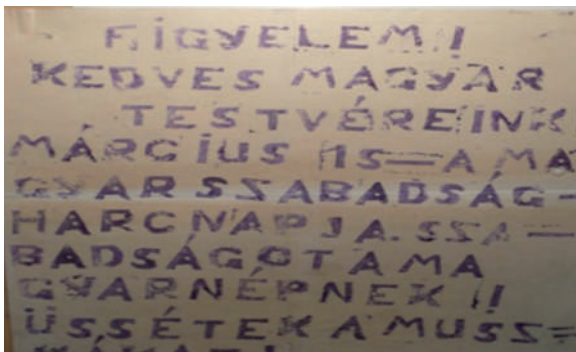
A sajtóban ekkor közölték a „szovjetellenes propaganda nemzeti érzések felhasználásával” címen egykor elítélt és a rendszerváltozás után rehabilitált magyarok nevét is. Így a nyilvánosság előtt ismert személyiség lett a *nagyszőlősi szovjetellenes politizáló csoport* képviselőjében **Dudás István, Illés József, Kovács Zoltán, Milován Sándor, Varga János**, a *mezőkaszonyi szovjetellenes politizáló csoport* képviselőjében **Ormos István, Ormos Mária, Szécsi Sándor**, a *gálócsi szovjetellenes politizáló csoport* képviselőjében **Pasztellák István, Perduk Tibor**.

Az egyéni akciókat végrehajtó **Zihur Elek** (Sárosoroszi), **Korosztily István** (Ilosva–Bene), továbbá a magyarországi hadműveletekben részt vevő szovjet egységből a forradalmárok oldalára áttált **Bucsellá József** (Tizsasásvár), **Lukács Máttyás** (Munkács) ítéletét is hatályon kívül helyezték.

A rehabilitált személyek közül 1992. március 12-én **Milován Sándor**, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) alelnöke első ízben részesült 1956-os Emlékérem kitüntetésben. A kitüntetés kapcsán a magyar '56-os események kárpátaljai vonatkozásairól először nyilatkozott a *Kárpáti Igaz Szóban*. Többek között mesélt a nagyszülői csoport röplapkészítő és -terjesztő tevékenységéről. A városban kiagatott röplapokon ez állt: „Az oroszok azonnal vonuljanak ki Magyarországról!” Megemlítette társait, mások mellett **Kovács Zoltánt** Nagyszőlősről, **Illés Józsefet** Fertőszalmásról, **Varga Jánost** Feketeardóból. „Itt szeretném elmondani azt is, remélem, hamarosan ők is hasonló kitüntetésben részesülnek, hiszen mindent együtt vittünk véghez. Ha mégse így történne, megfogadtam: egy vésővel négyfelé osztom az emlékéremet, hogy valamennyiünknek jusson belőle.”¹

1992. május elején elfogadtam a *Kárpáti Igaz Szó* szerkesztőbizottságának felkérését, hogy vállaljam el az *Akikért a harang nem szólt...* címmel induló rovat gondozását. Először nyílt lehetőségem, hogy az olvasókat egy teljes újságdoldalon tájékoztassam azokról a bátor férfiakról, akiket a szovjet hatóság az 1956-os „izgatásért” vont felelősségre, és akiknek az ügyével a területi rehabilitációs bizottság behatóan foglalkozott. *Ki volt Gecse Endre?* című írásomban bemutattam a gálocsi mártír tiszteletest.

Illés József és **Varga János** '56-os elítéltek *Egy megjelent interjú margójára* címmel először írták le részletesen a *nagyszülői szovjetellenes politikáló csoport* tevékenységének hiteles történetét és tagtársaik bátor helytállását.²

Az egyik röplapról készült fotó.³

¹ KÖSZEGHY ELEMÉR: „Vigyázz a gyerekevelésre!” Kárpátalján is volt '56 In: *Kárpáti Igaz Szó*, 1992. március 12.

² *Kárpáti Igaz Szó*, 1992. május 14.

³ VÁRADI NATÁLIA gyűjtése (UÁHL, Fond 2598. Opisz 1. No.3385.). Forrás: http://kmf.uz.ua/wp-content/uploads/2020/01/megk-t-sek-n-lk-l-1956-r-l_2017.pdf

A volt politikai foglyok kezdeményezésére, a területi tanács képviselőjeként, a rehabilitációs bizottság magyar csoportjának vezetőjeként 1992. április 15-én nyílt levélben⁴ fordultam **Göncz Árpádhoz**, a Magyar Köztársaság elnökéhez, hogy egyformán értékelje mindazok tevékenységét, akik 1956 eszméit követve példamutatóan helytálltak Kárpátalján, ezért több évi szabadságvesztésre elítélték őket, és politikai foglyokként a GULAG kényszermunkatáborokba kerültek. Az elnök úr pozitívan reagált *Beadványomra*. Így az *1956-os Emléke-rem* adományozását kértem mindazoknak, akik a politikai lágerekben raboskodtak. Kérésem meghallgatásra talált, 1993. március 13-án, a KMKSZ negyedik közgyűlésén az előző évben kitüntetett **Milován Sándor** után – írásbeli kérésemre, **Povázsai Sándor** ungvári konzul közreműködésével – **Göncz Árpád** köztársasági elnök 1956-os Emléke-remmel tüntette ki a nagyszülősi csoportból **Varga Jánost, Illés Józsefet, Kovács Zoltánt, Dudás Istvánt** (posztumusz); a mezőkaszonyi csoportból **Ormos Istvánt, Ormos Máriát, Szécsi Sándort**; a gálócsi csoportból **Gecse Endre** református tiszteletest (posztumusz), **Pasztelák Istvánt, Perduk Tibort** és **Molnár Lászlót**.

Az 1956-os magyar forradalom emlékezetpolitikája 1992-től honosodott meg a kárpátaljai magyarság körében.

A KMKSZ gálócsi alapszervezete a református templom belső falán emléktáblát avatott **Gecse Endre** lelkész tiszteletére, akit az ungvári börtönben halálra kínoztak. Meghalt a hitéért, igazi mártír volt. Tetemét 1992. október 24-én az ungvári Kapos utcai temetőből átvitték Gálocsba, és ott örök nyugalomra helyezték. Azóta számos alkalommal rendeztünk a gálócsi templomban és a temetőben koszorúzással egybekötött megemlékezést.

1990–1994 között a *Kárpátalja*⁵ című második független hetilap, amelynek szerkesztőbizottsági tagja voltam, az 1956-os emlékezetpolitika

⁴ Lásd bővebben: DUPKA GYÖRGY: *Nyílt levél Göncz Árpádnak, a Magyar Köztársaság elnökének*. In: *Jó pásztor volt. Gecse Endre kárpátaljai mártír tiszteletes emlékezete*. Emlékkönyv. Felelős szerkesztő: GORTVAY ERZSÉBET. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003. 61–65. o. (<https://mek.oszk.hu/23600/23652/23652.pdf>)

⁵ *Kárpátalja* – 1990–1992 között a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség lapja, 1992-től függetlenné vált, közéleti és kulturális lapként határozta meg magát. Főszerk.: MANKOVITS TAMÁS (Miskolc). Kárpátaljai szerkesztői: *Bornemissza Eszter, Dupka György, Horváth Sándor, Móricz Kálmán, Nagy Zoltán Mihály, Szöllősy Tibor, Tártsy Andor*. Első száma 1990. április 30-án, utolsó száma 1994. december 31-én jelent meg.

Lásd bővebben: <http://www.magyararamagyarert.hu/images/pdf/karpatalja-lap-cimlappal.pdf>

szellemében és témájában több helytörténeti anyagot, cikket⁶ is közölt.

Helytörténészekről, levéltárosoktól, könyv- és újságszerkesztőktől, túlélőktől, hozzátartozóktól (*Baráth József, Barzsó Tibor, Botlik József, Csanádi György, Csatáry György, Gecse Endréne, Olekszij Korszun, Lusztig Károly, Nagy Jenő, Ormos István, Pasztellák István, Varga János* és mások) szintén kaptam értékes dokumentumokat, visszaemlékezéseket, amelyek felhasználásával *Horváth Sándor* szerzőtársammal összeállítottam a sztálinizmus kárpátaljai áldozatairól, '56 kárpátaljai vonatkozásairól szóló első emlékkönyv és dokumentumgyűjtemény anyagát, amely 1993-ban jelent meg Ungváron.⁷

A nevezett gyűjteményben⁸ a jelen sorok írója tényekkel, adatokkal igazolta, hogy a szabadságharc eltiprását Kárpátaljáról irányították. Azóta számos tanulmány, kiadvány jelent meg a témában.

A megyei és ungvári városi képviselői mandátumom négyéves ciklusa 1994-ben ugyan befejeződött, ennek dacára a megyei rehabilitációs bizottság felkért a magyar vonatkozású ügyek tanácsosának. Ezzel párhuzamosan *Olekszij Korszun* történésszel beindítottuk a Szolyvai Emlékpark kutatóműhelyét. A GULAG–GUPVI-kutatási programba felvettük 1956 és Kárpátalja, a forradalom leverése érdekében kibontakozott szovjet–magyar kapcsolatok kárpátaljai háttérmegvilágítása és más problémakörök tanulmányozását, levéltári dokumentumok feldolgozását is. Mindezt értékelve, 1995 októbere folyamán *Göncz Árpád* köztársasági elnök a Parlamentben jelen sorok írójának *Nagy Imre-emlékplakettet* adott át. A kitüntetés további kutatásokra sarkallt.

Emlékezetpolitikánk egyre többet foglalkozik az 1956-os forradalom kárpátaljai történéseinek, helyszíneinek feltérképezésével, résztvevőivel kapcsolatos levéltári iratok feltárásával, emlékjelek állításával, az utóbbi évtizedekben felkutatott eredmények publikálásával.

A jubileum alkalmából négy '56-os emléktáblát avattak fel két emlékkonferencia kíséretében az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) és a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége (MÉKK) szervezésében.

⁶ Lásd: 1993. február 28. HORVÁTH SÁNDOR a *Kárpátalja* 2. számában Varga Jánossal beszélget, akit az 1956-os forradalomban vállalt szerepe miatt, röplapok terjesztéséért 1957-ben börtönbüntetésre ítélték. 1993. október 31-én, a *Kárpátalja* 9. számában 1956. október 23-ra emlékezve ANTALL JÓZSEF miniszterelnök úr ünnepi köszöntőjét és Für Lajos honvédelmi miniszter „*Vigyázzunk a szabadságra!*” című írását közzölték. Ebben a számban olvasható Jörös Béla nyílt levele: „1956 ügyéért kiállva”.

⁷ DUPKA GYÖRGY–HORVÁTH SÁNDOR: *'56 Kárpátalján*. Dokumentumgyűjtemény. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993. A továbbiakban: DUPKA GYÖRGY–HORVÁTH SÁNDOR 1993...

⁸ DUPKA GYÖRGY–HORVÁTH SÁNDOR 1993: 18–71. o.

A Nagyszőlősi 3. Számú Perényi Zsigmond Középiskolában 2006. október 19-én **Bucsella József** és **Varga János** volt politikai foglyok leleplezték a tanintézmény falán elhelyezett fekete márványtáblát. Október 20-án az Ungvári Dayka Gábor Középiskola egyik folyosóján avattunk emléktáblát, amelyre felvéstük az ungvári politizáló csoport elítélt tagjainak neveit: **Benyák Nándor** (1939), **Kulcsár Tibor János** (1938), **Orlovsky Vince** (1937), akiket szintén „röplapozásért” ítélték el (őket sorozatunkban már bemutattuk). '56 emlékét idéztük meg az ungvári járási Gálocson, **Gecse Endre** mártírhálált halt református lelkész sírjánál, akit az állambiztonság emberei vertek agyon az ungvári börtönben. A gálocsiakkal és a jeles vendégekkel felavattuk a polgármesteri hivatal falán (egykor iskola volt) azt az emléktáblát, amely őrzi a gálocsi röplapterjesztő fiatalok nevét.

A jubileumi emlékjelek állításának programja keretében Magyarország Ungvári Főkonzulátusa szervezésében és a Határon Túli Magyarok Hivatala, valamint a Nagy Imre Társaság közreműködésével újabb emléktáblát avattunk az ungvári börtön falán, a Magyarországról a Szovjetunióba deportált több mint 760 hazafi tiszteletére.

1956-os dombormű-emléktábla az ungvári börtön falán.

2006. október 20. Alkotója: Matl Péter.

1956-os hősök emlékjele, Ungvár, az egykori KGB megyei központjának épülete előtt került felavatásra 2016. március 23-án.

A harmadik felvételen a 2016-ban felavatott beregszászi 1956-os emlékmű látható. A szerző gyűjtése.

A foglyok egy részét a KGB tisztjei itt hallgatták ki, illetve nyomozati anyagot állítottak össze tevékenységükről.

Az '56-os események hatására röplapokat terjesztő fiatalok emlékére 2006. október 23-án szintén emléktáblát avattunk a mezőkaszonyi iskola épületének falán.

Az *'56 és Kárpátalja*⁹, valamint a „*Jön még egy új világ...*” *A magyar '56 kárpátaljai kézikönyve*¹⁰ című monográfiám egyben folytatása az 1993-ban napvilágot látott gyűjteménynek (*'56 Kárpátalján*), és ezek az 1993 óta feltárt hivatalos iratok, vallomások, adatok alapján elvégzett hatásvizsgálat újabb eredményeinek, tapasztalatainak vázlatos összefoglalói. Ezúttal a birtokomba jutott újabb tényekkel, adalékokkal bővítettem ki korábbi publikációimat.

A rendszerváltás utáni időszakban csupán néhány kárpátaljai történész (**Ivan Koroly, Olekszij Korszun, Olekszandr Pahirja**) tartotta fontosnak az 1956-os magyar forradalommal és kárpátaljai visszhangjával kapcsolatos forrásanyagok feltárását, tanulmányozását.

Vidékünkön az intézményes kutatás szerepét a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Intézete vállalta fel **Váradai Natália**¹¹ történész-oktató vezetésével, aki 2001-től az 1956-os forradalmat kezdte el kutatni. 2008-ban *Az 1956-os forradalom és szabadságharc kárpátaljai vonatkozásai*¹² című doktori PhD-értekezésében összegezte kutatási eredményeit, feltárásait, amit sikeresen megvédett. Vidékünkön még említésre méltó intézményes kutatás folyik az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézetében is.

⁹ DUPKA GYÖRGY: *'56 és Kárpátalja*. Hatásvizsgálat hivatalos iratok, vallomások tükrében. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2006. (<https://mek.oszk.hu/23600/23658/23658.pdf>) A továbbiakban: Dupka, *'56 és Kárpátalja* (2006).

¹⁰ DUPKA GYÖRGY: „*Jön még egy új világ...*” *A magyar '56 kárpátaljai kézikönyve* (A forradalom visszhangja a „megrengett Szovjetföldön”, 1956–1959) Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2006. (<https://mek.oszk.hu/21800/21825/21825.pdf>)

¹¹ **habil. dr. Váradai Natália**, PhD (Beregszász, 1980.05.26.) – 1997-ben a bátyúi középiskolában szerzett érettségit. Majd a II. Rákóczi Ferenc KMF angol-történelem szakán végzett, jelenleg ezen intézmény Történelem és Társadalomtudományi Tanszékének docense, magyar történelmet oktat. Kutatási területe: az 1956-os magyar forradalom kárpátaljai visszhangja. A Debreceni Egyetemen 2008-ban megszerezte a PhD-fokozatot. Később ugyanitt habilitált. A Magyar Tudományos Akadémia külső köztestületi tagjává fogadták. 2012 decemberében az Ukrán Tudományos Akadémia Történelmi Intézetében sikeres vizsgát téve kandidátusi fokozatot szerzett. A főiskola Felőttképzési Központjának vezetése mellett a Genius Jótékonyági Alapítvány irodaigazgatója. Működteteti a felsőoktatási Zrínyi Ilona Kárpátaljai Magyar Szakkollégiumot, konferenciákat szervez a diákok és fiatal kutatók számára. Hozzá tartozik az Agora Információs Iroda, koordinálja a Soós Kálmán-ösztöndíj bizottságának tevékenységét is

¹² **VÁRADI NATÁLIA**: *Az 1956-os forradalom és szabadságharc kárpátaljai vonatkozásai*. Témavezető: Dr. Szőke Domokos, az MTA doktora. Debreceni Egyetem BTK, 2008. (https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/33423/varadi_natalia_phd_dolgozat.pdf?sequence=9&isAllowed=y)

18.2. „ÁLLAMELLENES ÖSSZEESKÜVŐK” VIDÉKÜNKÖN

A történelem rehabilitáltjai kétkötetes adattárból (2003) gyűjtöttem ki az alábbi 45 politikai elítélt, köztük a 14 ukrán/ruszin, 28 magyar, 2 román és 1 szlovák nemzetiségű személy adatait. Az 1956–1959 között meghurcolt személyek közül 37 főt¹³ a Kárpátaljai Területi Bíróság kettőtől tíz évig terjedő szabadságvesztésre ítélte. További kettőnek¹⁴ az ügyével a hadbíróóság foglalkozott. Hat személyt megfigyelés alá helyeztek¹⁵. Egy személy vallatás közben elhunyt az ungvári börtönben¹⁶. A politikai elítélteket az USZSZK BTK 54-1. „a”, 54/10., 54-10/2., 54/11. és 196. §-a alapján szovjetellenesség, agitáció, röplapterjesztés, izgatás vádjával vonták felelősségre.

A legfiatalabb elítélt 21, a legidősebb 65 éves volt. Foglalkozás tekintetében voltak közöttük tanulók, diákok, tanítók, munkások, földművesek és kolhoztagok, valamint értelmiségiek, köztük 1 görögkatolikus pap. Egyet-értek *Szesztay Ádám* megállapításával, miszerint „*az ellenállást szervező fiatalokra Romániához és Magyarországhoz viszonyítva Kárpátalján elég enyhe ítéleteket szabtak ki*”.¹⁷

A letartóztatottak többsége a szovjet–magyar határ menti és síkvidéki járások (Ung-, Bereg- és Ugocsa-vidék) településeinek lakosa volt. A szovjetellenes tevékenység 1956 és 1959 közötti mozgatóerejét főleg a fiatalok képviselték. Kiténik, hogy a megtorlás fő célpontjai is ők voltak, hiszen a hatalom példát statuált, megbüntette őket. A szabadságvágyat, a szovjetellenes magatartást a magyarországi forradalom ébresztette fel azokban, akik a nyugati és a magyarországi rádiók híreiből informálódtak.

A határ közeli magyarlakta települések lakosai tehetetlen félelemmel nézték, a harckocsik, ágyúk, katonai autók három napon át tartó átvonulását, mialatt a fontosabb vasútállomásokot is a hadsereg bevagonírozott katonái uralták.

¹³ Az egy csillaggal jelölt neveket és az adatokat a Реабілітовані історією. I. 2003. i. m. (*Akiket rehabilitált a történelem*) című, 2003-ban Ungváron ukrán nyelven kiadott Kárpátaljai területi emlékkönyv tartalmazza: ПІЗАК І. М., ДОВГАНІЧ О. Д., ХЛАНТА О. В.: Реабілітовані історією, Закарпатська область, ВАТ Видавництво „Закарпаття”, Ужгород, 2003. 152–786. o. Lásd még a két, három és négy csillaggal jelölt nevekre vonatkozó forrásokat: DUPKA GYÖRGY: *Kárpátaljai magyar Gulag-lexikon. Lefejezett értelmiség, 1944–1959*, Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó, 1999; RÓZSÁS JÁNOS: *Gulag Lexikon*. Püski Kiadó, Budapest, 2000; DUPKA GYÖRGY: '56 és Kárpátalja. 2006.i.m.

¹⁴ A listában őket két csillaggal jelöltük.

¹⁵ A listában három csillaggal jelöltük.

¹⁶ A listában négy csillaggal jelöltük.

¹⁷ SZESZTAY ÁDÁM. *Nemzetiségi kérdés a Kárpát-medencében 1956–1962*. 2003.i.m. 47.

A beregszászi Macsolai utcán vonulnak át a harckocsik a magyar határhoz, 1956. A fotó Balázs László tulajdona.

A háborús hangulatot tükröző látvány és a magyar szabadságharcosok ellen indított szovjet hadművelet sokakat felháborított, egyeseket sajátos ellenállásra készítetett. Végül Kárpátalján is megtörtént a példát statuáló leszámolás: a lehetetlenre vállalkozók, illetve a rendszert bírálók közül – az alábbi lista tanúsága szerint – sokan a szovjet ügynökök, a hatósági megtorlók karmaiba kerültek. A szovjetellenes tevékenység és hangulatkeltés ügyében elítélteket 1991–1998 között rehabilitálták.

* **ANDRIJCO, Ivan I.** (1914, Nyizsnye Szeliscse/Alsószeliscse, Huszti j.) – ukrán/ruszin, alsószeliscsei lakos, alapiskolai végzettségű munkás, pártonkívüli. A Kárpátaljai Területi Bíróság 3 év szabadságvesztésre ítélte 1957. december 6-án. 1991-ben rehabilitálták.

* **BAK Ferenc F.** (1919, Nagydobrony) – magyar, Tiszaágtelek lakosa, alapiskolai végzettségű kolhoztag, pártonkívüli. A Kárpátaljai Területi Bíróság 5 év szabadságvesztésre ítélte 1958. december 28-án. Az USZSZK Legfelső Bíróságának Elnöksége, felülbírálván a korábbi döntést, 1960. augusztus 24-én 2 évi szabadságvesztésre ítélte. 1992-ben rehabilitálták.

* **BACSKAI, Anton F.** (1909, Szuszkovo/Bányafalu, Szolyvai j.) – ukrán/ruszin, Mala Kopanya/Alsóveresmart lakosa, középiskolai végzettségű görögkatolikus parochus, pártonkívüli. A Kárpátaljai Területi Bíróság 7 év szabadságvesztésre ítélte 1957. április 10-én. 1991-ben rehabilitálták.

* **BIMBA István I.** (1927, Rafajnaújfalú) – magyar, ungvári lakos, középiskolai végzettségű tanító, pártonkívüli. A Kárpátaljai Területi Bíróság 4 év szabadságvesztésre ítélte 1958. november 18-án. 1992-ben rehabilitálták.

* **BODNÁR András A.** (1923, Kopcsani, Szlovákia) – magyar, ungvári lakos, középiskolai végzettségű munkás, pártonkízüli. A Kárpátaljai Területi Bíróság 8 év szabadságvesztésre ítélte 1958. október 21-én. 1991-ben rehabilitálták.

* **BOKOCS, Mihajlo P.** (1932, Aknaszlatina) – román nemzetiségű, alapfokú végzettségű földműves, pártonkízüli. A Kárpátaljai Területi Bíróság 8 év szabadságvesztésre ítélte 1958. július 9-én. Az USZSZK Legfelső Bíróságának Elnöksége, felülbírálva a korábbi döntést, 1966. május 5-én 5 évi szabadságvesztésre ítélte. 1992-ben rehabilitálták.

* **BOKOCS, Nucu I.** (1932, Bila Cerkva/Tiszaféjéregyháza, Rahói j.) – román nemzetiségű, alapfokú végzettségű munkás, pártonkízüli. A Kárpátaljai Területi Bíróság 10 év szabadságvesztésre ítélte szovjetellenességért 1958. július 9-én. 1991-ben rehabilitálták.

* **BUCSELLA József** (Trosztnik/Tiszasásvár, 1932–Felsőárad, 2012) – magyar, Felsőárad lakosa, alapiskolai végzettségű, pártonkízüli munkás. 1956 novemberében a 32. gépesített hadosztály sorkatonájaként részt vett a magyarországi hadműveletekben. A magyar felkelők iránt érzett szolidaritásból elhagyta alakulatát. November 6-án a szovjet járőrök elfogták. A déli hadseregcsoport katonai törvénytörése 1956. november második felében halálra ítélte. Kivégzése sikertelen volt. Felgyógyulása után 35 évet kapott. A büntetését a Mordvin ASZSZK 7. számú táborában, majd egy kazahsztáni GULAG-lágerben töltötte le. Ezután örökös száműzetésben Szibériában élt. 2004–2005 körül került haza Kárpátaljára. Kítüntették a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével. 1912-ben Felsőáradon elhunyt.

Bucsellá József Nagyszőlősen emléktáblát koszorúz Varga Jánossal (2005); 2007-ben Magyarország Ungvári Főkonzulátusán Milován Sándorral együtt átveszi a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét; az ungvári börtön falánál rendezett koszorúzási ünnepségen lánya társaságában (2008). A szerző gyűjtése.

* **DUDÁS István L.** (1938, Nagyszőlős) – magyar, Nagyszőlős lakosa, a Nagyszőlősi 3. Sz. Középiszkola diákja. A nagyszőlősi politizáló, röplapterjesztő csoport további tagjai: Illés István, Kovács Zoltán, Milován Sándor, Varga János. A Kárpátaljai Területi Bíróság szovjetellenességért 1957. augusztus 26–27-én 3 év szabadságvesztésre ítélte. 1991-ben rehabilitálták.

Dudás István letartóztatási fotója¹⁸ (1957).

* **FUFLJANSZKA, Zinaida Sztepanyivna** (1893, Harkiv) – ukrán, Ungvár lakosa, felsőfokú végzettségű, pártonkívüli tanító. A Kárpátaljai Területi Bíróság a Lvovi Elmegőgyintézetben letöltendő kényszerkezelésre ítélte szovjetellenességért. Tárgyalása 1958. január 29. és április 9. között zajlott. 1993-ban rehabilitálták.

* **GECSÉ Endre** (Gálocs, 1900 – Ungvár, 1959. 01. 04.) – magyar, Gállocs lakosa, református lelkész¹⁹. Csoporttársai: Pasztellák István, Perduk Tibor, Molnár László. '56-os izgatásért 1958. december 2-án tartóztatták le Huszton, de csak az ungvári börtönig jutott el. 1959. január 4-én vattatás közben elhunyt a KGB pincéjében. Tetemét az ungvári Kapos utcai temetőből még október 24-én átvitték a gálocsi, és ott helyezték örök nyugalomra. 1992. október 15-én hívei a gálocsi, majd a huszti református templomban is emléktáblát állítottak neki. 1993-ban posztumusz kitüntették az 1956-os Emlékéremmel.

¹⁸ A tanulmányban közreadott letartóztatási fotók Várady Natália gyűjtései (UÁHL, Fond 2598. Opisz 1. No.3385.). Forrás: http://kmf.uz.ua/wp-content/uploads/2020/01/megk-t-sek-n-lk-l-1956-r-l_2017.pdf

¹⁹ FODOR GUSZTÁV: *Akik a nagy nyomorúságból jöttek...* A sztálini diktatúra koncepciói perei kárpátaljai reformátuslelkészek ellen a KGB ungvári levéltárának dokumentumai alapján. Peranyagok, életrajzi adatok, fényképek. Kárpátaljai Református Egyház – Református Közéleti és Kulturális Központ Alapítvány, Debrecen, 2017. 633. old. (https://rkk.reformatus.hu/data/attachments/2018/05/30/193922/Fodor_Gusztav_Akik_a_nagy_nyomorusagbol.pdf)

Gecse Endre református tiszteletes huszti szolgálatban (1954); letartóztatási fotója (1958); emléktáblája a gálócsi templomban (1992). A szerző gyűjtése.

***GYÖRKE²⁰ Ilona** (1939, Eszény) – magyar, Eszény lakosa. Az alapiskola elvégzése után a munkácsi tanítóképzőben folytatta tanulmányait. Az 1956–57-es tanévben volt végzős. 1957 szeptemberétől a kisdobronyi iskolában kapott tanítói állást. 1957 szeptemberében tartóztatták le. Napokig bent tartották, és miután kiengedték, még hónapokig zaklatták, egy héten többször is Ungvárra rendelték. A kegyetlen meghurcolás ki nem heverhető lelki traumát okozott számára, idegileg összeroppant, megbomlott elméje miatt nem tudták bíróság elé citálni, ügyét lezárták. Családja Csapra költözött. Az 1980-as évek végén egy felvidéki férfi felesége lett. Csehszlovákiába költözött. Sokáig dolgozott Pilzenben, egy nagy szállodában. A '90-es évek végén a csehországi Pilzenből visszaköltözött Csapra, de mivel tanítói diplomáját még letartóztatása után elvették, csak a vasútnál talált munkát, váltózsírozó volt. Mélyszegénységben tengette utolsó éveit, 2016 áprilisában, 77 éves korában hunyt el, április 30-án

Györke Ilona letartóztatás előtt (1955) és a meghurcolás után (1957); emléktáblája az eszényi kultúrház falán (2019). A szerző gyűjtése.

²⁰ Édesanyja, idős Balla Ilona nyomán Balla Ilonaként is hívták (ebben a formában jelent meg: Dupka György: *'56 és Kárpátalja*. 2006.i.m. 60. o.), azonban a hivatalos iratokban édesapja családi névén Györke Ilonaként szerepel.

a csapi polgári temetőben helyezték örök nyugalomra. Györke Ilona tiszteletére 2019. március 5-én emléktáblát helyeztek el az Eszenyi Kultúrház falán.

* **HADZSEGA, Aladár G.** (1933, Felsőremete) – ukrán/ruszin felsőremetei lakos, középiskolai végzettségű, az ilosvai járási Kusnyicai Erdőgazdaság lakosa, pártonkívüli. A Kárpátaljai Területi Bíróság 10 év szabadságvesztésre ítélte 1958. április 8-án. Az USZSZK Legfelsőbb Bíróságának Elnöksége, felülbírálv a korábbi döntést, 1960. június 5-én 6 évi szabadságvesztésre ítélte. 1992-ben rehabilitálták.

* **HOLOZSAI²¹ József** (1941, Bene) – magyar, Bene lakosa, a benei hétoosztályos iskola diákja, pártonkívüli. Az 1956 novemberében Magyarországra induló, a szovjet–magyar határ térségében feltartóztatott benei csoport ifjú szabadságharcos-jelöltje. Csoporttársai: Sulkó László, Váradi Sándor. A KGB nyomozói több napig tartó kihallgatásuk ideje alatt fogva tartották őket. Mivel határsértés nem történt, a vádat bűncselekmény hiányában ejtették. Évekig megfigyelés alatt voltak.

Holozsai József (2016). A szerző gyűjtése.

* **ILLÉS József J.** (1940, Fertősalmás) – magyar, Fertősalmás lakosa, a Nagyszőlősi 3. Sz. Középsiskola diákja. A nagyszőlősi politizáló, röplapterjesztő csoport további tagjai: Dudás István, Kovács Zoltán, Milován Sándor, Varga János. A Kárpátaljai Területi Bíróság 1957. augusztus 26–27-én 6 év szabadságvesztésre ítélte. Ebből 26 hónapot töltött a Mordvin SZSZK-beli 7. sz. GULAG-lágerben. 1991-ben rehabilitálták. A nevetleni iskola tanáraként hunyt el, az iskola falán márványtábla őrzi emlékét.

²¹ A levéltári forrásanyagban Balázsi Jozsif név alatt tévesen van feltüntetve. Helyesen: Holozsai József.

Lásd: Dupka György: *'56 és Kárpátalja*. 2006.i.m.67, 103. o.

Illés József letartóztatási fotója (1957)

* **KLOPEK Gábor J.** (1908, Nagyszőlős) – magyar, helyi lakos, középiskolai végzettségű, pártunkívüli, a 2. Sz. Nagyszőlősi Gyermekeotthon könyvelője. A Kárpátaljai Területi Bíróság 3 év szabadságvesztésre ítélte szovjetellenességért 1958. március 18–20-án. 1991-ben rehabilitálták.

* **KOROSZTILY, Sztepan/István I.** (1912, Ilosva) – ukrán/ruszin, Ilosva lakosa, alapiskolai végzettségű, pártunkívüli, az Ilosvai Építő-Javító Vállalat munkása. A Kárpátaljai Területi Bíróság 2 év szabadságvesztésre ítélte 1957. június 26-án. 1991-ben rehabilitálták²².

* **KOVÁCS Zoltán** (1940, Nagyszőlős) – magyar, Nagyszőlős lakosa, munkás. A nagyszőlősi politizáló, röplapterjesztő csoport további tagjai: Dudás István, Illés József, Milován Sándor, Varga János. A Kárpátaljai Területi Bíróság szovjetellenességért 1957. augusztus 26–27-én 4 év szabadságvesztésre ítélte. Ebből 21 hónapot töltött a Mordvin ASZSZK-beli 7. sz. GULAG-lágerben. Hazatérése után fiatalon elhunyt. 1991. november 6-i keltezéssel rehabilitálták az Ukrán SZSZK 1991. április 17-én kiadott rehabilitációs törvénye alapján. Kitüntették 1956-os Emlékéremmel.

Kovács Zoltán letartóztatási fotója (1957)

²² A Korosztily-peranyagot Muzsalyban élő fia, Korosztily István bocsátotta rendelkezésemre.

* **KÖVY Ferenc** (1930, Ungvár) – magyar, politikai elítélt szovjetellenes tevékenység és hangulatkeltés ügyében. Az ungvári fiatalembert határsértésért vonták felelősségre. Szabadulása után Ungváron élt.

* **KÓVÁRI József Gy.** (1910, Gyilove/Terebesfőhőpatak, Rahói j.) – magyar, Feketetiszta lakosa, nem teljes középiskolai végzettségű, pártönkivűli könyvelő. A Kárpátaljai Területi Bíróság 4 év szabadságvesztésre ítélte szovjetellenességért 1958. november 25-én. 1991-ben rehabilitálták.

* **LELIK, Ivan I.** (1934, Nagylucska/Veliki Lucski, Munkácsi j.) – ukrán/ruszin nemzetiségű, alapiskolai végzettségű, pártönkivűli kolhoztag. A Kárpátaljai Területi Bíróság 5 év szabadságvesztésre ítélte 1958. március 11-én. 1991-ben rehabilitálták.

* **LUKÁCS Mátás** (1932, Munkács) – magyar, helyi lakos, alapiskolai végzettségű, pártönkivűli munkás. 1956 novemberében a 32. gépesített hadosztály sorkatonájaként részt vett a magyarországi hadműveletekben. A magyar felkelők iránt érzett szolidaritásból Békéscsabán fegyverét kútba dobta, elhagyta alakulatát. November 6-án a szovjet járőrök elfogták. A déli hadseregcsoport katonai törvényszéke 1956 novemberének második felében 4 év szabadságvesztésre ítélte dezertálásért. 1957. december 23-án szabadult. A Krím-félszigeten telepedett le. Egy ottani gazdaság igazgatójaként ment nyugdíjba.

* **MACOLA, Dmitro V.** (1912, Kolocsava/Alsókalocsa, Ökörmezői j.) – ukrán/ruszin, Munkács lakosa, alapfokú végzettségű, pártönkivűli pásztor. A Kárpátaljai Területi Bíróság 3 év szabadságvesztésre ítélte 1957. december 24-én. 1998-ban rehabilitálták.

* **MASIKA, Sztepan V.** (1907, Lavki/Lóka, Munkácsi j.) – ukrán/ruszin, Munkács lakosa, alapfokú végzettségű, pártönkivűli vagyönőr. A Kárpátaljai Területi Bíróság 6 év szabadságvesztésre ítélte 1958. január 10-én. 1991-ben rehabilitálták.

* **MARCSEKO, Petro P.** (1919, Mancsenkovo, Harkovi t.) – ukrán, Ungvár lakosa, felsőfokú végzettségű, pártönkivűli kereskedelmi dolgozó. A Kárpátaljai Területi Bíróság 3 év szabadságvesztésre ítélte 1957. február 11–13-án. 1992-ben rehabilitálták.

* **MARGITICS, Volodimir I.** (1931, Nelipino/Hársfalva, Szolyvai j.) – ukrán/ruszin, Felsőremete (Beregszászi j.) lakosa, nem teljes felsőfokú végzettségű, pártönkivűli tanító. A Kárpátaljai Területi Bíróság 8 év szabadságvesztésre ítélte szovjetellenességért 1958. március 8-án. 1991-ben rehabilitálták.

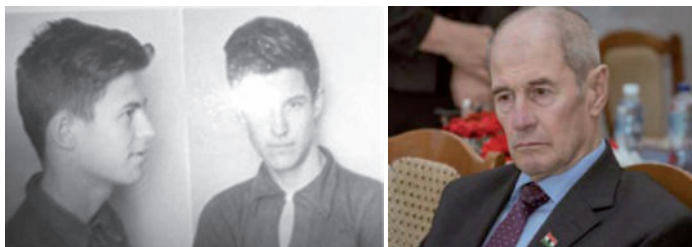

Margitics Volodimir, Javasz, 11. sz. politikai láger, 1958. A szerző gyűjtése.

* **MARGITICS, Mihajlo I.** (1923, Felsőremete, Beregszászi j.) – ukrán/ruszin, Felsőremete lakosa, felsőfokú végzettségű, pártunkívüli földmérő. A Kárpátaljai Területi Bíróság 7 év szabadságvesztésre ítélte szovjetellenességért 1958. december 16–17-én. 1992-ben rehabilitálták.

* **MÉSZÁR(OS) Béla Gy.** (1928, Beregrákos, Munkácsi j.) – magyar nemzetiségű, alapfokú végzettségű, pártunkívüli kolhoztag. A Kárpátaljai Területi Bíróság 8 év szabadságvesztésre ítélte szovjetellenességért 1956. június 18–20-án. 1991-ben rehabilitálták.

* **MILOVÁN Sándor J.** (1941. április 13., Nagyszőlős) – magyar, Nagyszőlős lakosa, a Nagyszőlősi 3. Sz. Középkola diákja. A nagyszőlősi politizáló, röplapterjesztő csoport további tagjai: Dudás István, Illés József, Kovács Zoltán, Varga János. A Kárpátaljai Területi Bíróság szovjetellenességért 1957. augusztus 26–27-én 4 év szabadságvesztésre ítélte. Ebből 18 hónapot töltött a nyugat-ukrajnai Rovnói területen, a fiatal köztörvényesek nevelő-javító intézetében. 1991. november 6-án rehabilitálták. Kítüntették az 1956-os Emlékéremmel, a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével és más elismerésekkel.

*Milován Sándor letartóztatási fotója (1957);
konferencián készült felvétel (2016). A szerző gyűjtése.*

* **MOLNÁR László** (1945, Gálocs) – magyar, Gálocs lakosa, a Gálocsi Elemi Iskola tanulója. A gálocsi politizáló, röplapterjesztő csoport további tagjai: Pasztellák István, Perduk Tibor. Két napot töltött vizsgálati fogságban. Mivel kiskorú volt, 13. életévét sem töltötte be, vele szemben a vádat ejtették. Egy éves megfigyelés alá helyezték. 1993-ban kitüntették az 1956-os Emlékéremmel.

Molnár László (2016). A szerző gyűjtése.

* **MOTRINEC, Valentina Petrivna** (1929, Petrivka, Presznovszki j., Észak-Kazahsztáni t.) – ukrán, Kraszna/Tarackraszna (Técsői j.) lakosa, alapfokú végzettségű, pártönkívvli háztartásbeli. A Kárpátaljai Területi Bíróság 4 év szabadságvesztésre ítélte szovjetellenességért 1956. december 7-én. 1991-ben rehabilitálták.

* **ORAVSZKI, Sztepan/István P.** (1926, Fancsika) – ukrán/ruszin, Királyháza lakosa, nem teljes középfokú végzettségű, pártönkívvli mozdonyvezető. A Kárpátaljai Területi Bíróság 3 év szabadságvesztésre ítélte szovjetellenességért 1958. május 16–17-én. 1991-ben rehabilitálták.

* **ORMOS István József** (1936, Mezőkaszony) – magyar, Mezőkaszony lakosa, középfokú végzettségű mozigépész. A mezőkaszonyi politizáló, röplapterjesztő csoport további tagjai: Ormos Mária, Szécsi Sándor. A Kárpátaljai Területi Bíróság szovjetellenességért 1958. január 21-én a BTK 54/10. és 54/11. §-a alapján 4 év szabadságvesztésre ítélte. Ebből három évet töltött a Mordvin ASZSZK-beli 11. sz. GULAG-lágerben. 1991-ben rehabilitálták. 1993-ban kitüntették az 1956-os Emlékéremmel.

Ormos István szabadlában, majd letartóztatási fotója (1958).

* **ORMOS Mária J.** (1939, Mezőkaszony) – magyar, Mezőkaszony lakosa, középfokú végzettségű, a csomai iskola tanítója. A mezőkaszonyi politizáló, röplapterjesztő csoport további tagjai: Ormos István, Szécsi Sándor. A Kárpátaljai Területi Bíróság szovjetellenességért 1958. január 21-én a BTK 54/10. és 54/11. §-a alapján 4 év szabadságvesztésre ítélte, a szibériai Kemerovó női GULAG-táborából amnesztiával szabadult. 1991-ben rehabilitálták. 1993-ban kitüntették az 1956-os Emlékéremmel.

Ormos Mária diákkori és letartóztatási fotója (1958).

* **PASZTELLÁK István I.** (Gállocs, 1943. 01. 25.) – magyar, Gállocs lakosa, az Iszakra Kolhoz tagja, az Ungvári 2. Sz. Esti Iskola 9. osztályos tanulója. A gállocsi politizáló, röplapterjesztő csoport további tagjai: Molnár László, Perduk Tibor. 1959. január 30–31-én a Kárpátaljai Területi Bíróság az ukrajnai BTK 54-1. „a”, 54-11., 54-10/2. és 196. §-a alapján 5 év szabadságvesztésre ítélte. Ebből hat hónapot töltött le, amnesztiával szabadult. 1991-ben rehabilitálták. 1993-ban kitüntették az 1956-os Emlékéremmel.

*Paszcellák István letartóztatási fotója (1959);
a gállocsi ellenálló fiatalok emléktáblája (2006).*

* **PERDUK Tibor Gy.** (Sátoraljaújhely, 1942. 04. 22. – Kistéglás, 2024. 10.) – magyar, Gállocs lakosa, az Iszakra Kolhoz tagja, az Ungvári 2. Sz. Esti Iskola 9. osztályos tanulója, politikai elítélt. A gállocsi politizáló, röplapterjesztő

csoport további tagjai: Molnár László, Pasztellák István. 1959. január 30–31-én a Kárpátaljai Területi Bíróság az ukrajnai BTK 54-1. „a”, 54-11. és 196. §-a alapján 2 év szabadságvesztésre ítélték. Ebből tíz hónapot töltött a köztörvényesek Rovnoi területi dubnoi nevelőintézetében, amnesztiával szabadult. 1991. november 1-n rehabilitálták. 1993-ban kitüntették az 1956-os Emlékéremmel.

*Perduk Tibor letartóztatási fotója (1959);
a második felvétel 2016-ban készült. A szerző gyűjtése.*

* **PINYŐZI Sándor** (Técső, 1925 – 1990) – magyar, Técső lakosa, középfokú végzettségű, pártonkívüli bolti eladó. A Huszti Járási Bíróság 4 év szabadságvesztésre ítélte szovjetellenességéért 1956 őszén. Luhanszokban töltötte büntetését, 1960-ban szabadult. 1991-ben rehabilitálták.²³

Pinyőzi Sándor (2014). A szerző gyűjtése.

* **SULKÓ László** (1939, Bene – 2015) – magyar, Bene lakosa, a benei hatosztályos iskola diákja, pártonkívüli. Politikai meghurcolt, az 1956 novemberében Magyarországra induló, a szovjet–magyar határ térségében feltartóztatott benei csoport ifjú szabadságharcos-jelöltje. A benei politizáló, röplapterjesztő csoport további tagjai: Holozsai József, Váradi Sándor. A KGB nyomozói több napig

²³ Forrás: VE: '56 árnyéka. <https://karpataljalap.net/2014/10/30/56-arnyeka>

tartották bent kihallgatásra. Mivel határsértés nem történt, bűncselekmény hiányában a vádat ejtették. A csoport tagjai évekig megfigyelés alatt voltak.

* **SZATMÁRI Endre F.** (1923, Csonkapapi, Beregszászi j.) – magyar nemzetiségű, alapfokú végzettségű, pártonkívüli földműves. A Kárpátaljai Területi Bíróság 5 év szabadságvesztésre ítélte szovjetellenességéért 1957. március 22-én. 1992-ben rehabilitálták.

* **SZÉCSI Sándor S.** (1939, Mezőkaszony) – magyar, Mezőkaszony lakosa, középfokú végzettségű, a csonkapapi iskola tanítója. A mezőkaszonyi politizáló, röplapterjesztő csoport további tagjai: Ormos István, Ormos Mária. A Kárpátaljai Területi Bíróság szovjetellenességéért 1958. január 21-én 5 év szabadságvesztésre ítélte. 1991-ben rehabilitálták.

Szécsi Sándor letartóztatási fotója (1957)

* **TEGZE, Mihajlo M.** (1913, Dracsino/Újtövissfalva, Szolyvai j.) – szlovák, Munkács lakosa, középfokú végzettségű, pártonkívüli tanító. A Kárpátaljai Területi Bíróság 5 év szabadságvesztésre ítélte szovjetellenességéért 1957. március 12-én. 1991-ben rehabilitálták.

* **VARGA János J.** (1940, Feketeardó) – magyar, Feketeardó lakosa, a Nagyszőlősi 3. Sz. Középiskola diákja. A nagyszőlősi politizáló, röplapterjesztő csoportban társai: Dudás István, Illés József, Kovács Zoltán, Milován Sándor. A Kárpátaljai Területi Bíróság 1957. augusztus 26–27-én 5 év szabadságvesztésre

Varga János érettségi portréja és letartóztatási fotója (1958)

ítélte. Ebből 23 hónapot töltött a Mordvin ASZSZK-beli 11. sz. GULAG-lágerben. 1991-ben rehabilitálták. 1993-ban kitüntették az 1956-os Emlékéremmel, a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével és más elismerésekkel.

* **VASZKO, Osztap A.** (1937, Pisztraljevo/Pisztraháza, Munkácsi j.) – ukrán/ruszin, Lopuhiv/Brusztura (Técsői j.) lakosa, szakközépiskolai végzettségű favágó, pártonkívüli. A Kárpátaljai Területi Bíróság 5 év szabadságvesztésre ítélte szovjetellenességért 1958. december 29-én. A Kárpátaljai Területi Bíróság, felülbírálva a korábbi döntést, 1959. május 6–7-én 3 évi szabadságvesztésre ítélte. 1991-ben rehabilitálták.

* **VÁRADI Sándor** (1942, Bene – 2000) – magyar, helyi lakos, a benei hétoztályos iskola diákja, politikai meghurcolt. Az 1956 novemberében Magyarországra induló, a szovjet–magyar határ térségében feltartóztatott benei csoport ifjú szabadságharcos-jelöltje (társai: Holozsai József, Sulkó László). A KGB nyomozói több napig tartották bent kihallgatásra. Mivel határsértés nem történt, bűncselekmény hiányában a vádat ejtették. A csoport tagjai évekig megfigyelés alatt voltak.

* **ZIHUR/ZIKOR Elek** (1907, Verböc, Nagyszőlősi j.) – magyar, Salánk lakosa, kolhoztag, alapiskolai végzettségű, pártonkívüli. 1958. január 10-én a Kárpátaljai Területi Bíróság 2 év szabadságvesztésre ítélte. 1991-ben rehabilitálták.

Zikor Elek letartóztatási fotója (1958)

Ők a mi hőseink, akik az 1956-os forradalom hatására bátran és elszántan szovjetellenes tevékenységet folytattak, hittek a Szovjetunió összeomlásában, vállalták a szovjet hatalom által rájuk mért megtorlásokat. Az idő őket igazolta.

(Folytatása következik.)

